

Аналітична оцінка фінансового стану підприємств сільського господарства

Досліджено основні тенденції формування фінансового стану підприємств сільськогосподарської галузі України за період 2012–2017 років. З метою виявлення сучасних тенденцій формування фінансового стану наведена структура активів і пасивів підприємств, виділенні специфічні особливості формування ресурсів підприємств та джерел їх формування. Досліджена динаміка коефіцієнтів фінансової стійкості та платоспроможності підприємств галузі. Аналіз дозволив зробити висновки, що структура активів та джерел їх формування має негативні тенденції, зростає залежність від зовнішніх коштів, знижується рівень платоспроможності, частка необоротних активів зменшується, зростає вартість зношених основних засобів, що негативно впливає на рівень ефективності виробничо-фінансової діяльності підприємств сільського господарства. Тому підвищується значність проведення своєчасного оперативного та комплексного аналізу підприємств галузі з метою розробки відповідних управлінських рішень, спрямованих на запобігання кризисних явищ у господарсько-фінансової діяльності.

Ключеві слова: сільське господарство; активи; пасиви; фінансовий стан; оборотні активи; автономія; платоспроможність.

Постановка проблеми. Управління капіталом передбачає оптимальне формування фінансових ресурсів з різних джерел, а також забезпечення ефективного їх використання в різних напрямках господарської діяльності. Для управління капіталом менеджера треба проводити систематичний аналіз структури, здійснювати регулярний розрахунок показників, що характеризують його вартість і ризик. Значну увагу аналізу фінансового стану підприємств і його оцінці приділяється тому що, з одного боку, він є результатом діяльності підприємства, що свідчить про досягнення, а з іншого – виявляє передумови розвитку підприємств. Серед початкових проблем підприємств важливого значення в нинішніх умовах набуває аналіз і оцінка їхнього фінансового стану. Це інструмент оперативного виявлення кризових ознак у розвитку сільськогосподарських підприємств, який необхідно систематично удосконалювати.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, на які спирається автор Вагомий внесок у розвиток теорії і методології фінансів аграрного сектора економіки належить українським ученим економістам М.Д. Білик, П.Т. Дем'яненку, П.Т. Саблуку. Проблемою фінансового стану підприємств займалися вітчизняні науковці – І.Бланк, К.Ізмайлова, М.Коробов, М.Чумаченко та інші. Методологію й організацію аналізу в підприємствах АПК, зокрема методику аналізу фінансових результатів, фінансового стану та виробничої діяльності детально розглянуто М.І. Ковальчуком, Л.А. Лахтіоновою [1, 2, 3].

Сільське господарство на сьогоднішній день є однією з пріоритетних галузей національної економіки України. Її розвиток сприяє підвищенню матеріального добробуту населення, зміцненню економічної і продовольчої безпеки держави, зростання експортного потенціалу. У той же час, сільськогосподарський сектор виробництва – один з найбільш ризикових секторів економіки, тому актуальним залишається аналіз ступеню фінансової та ринкової стійкості підприємств даної галузі.

Метою статті є аналіз сучасного фінансового стану підприємств сільського господарства, та формулювання пропозиції подальшого вдосконалення їх розвитку.

Викладання основного матеріалу. Управління фінансовим станом сільськогосподарських підприємств потребує оптимізації рівня його фінансового потенціалу. При управлінні структурою фінансових ресурсів слід використовувати методики аналізу, які враховують специфічні галузеві особливості підприємства такі як сезонності виробництва, конкуренції на ринку. Збільшення фінансового потенціалу здійснюється для забезпечення якісних змін у складі інших елементів економічного потенціалу, що забезпечує нові можливості для економічного зростання підприємства.

У сучасних умовах позиція підприємства визначається не лише його поточним фінансовим станом, але і його потенціалом, тобто здатністю розвиватися у нестабільному високо конкурентному середовищі.

Сільськогосподарське виробництво характеризують уповільнений рух капіталу, низька господарська маневреність, вразливість до змін природно-кліматичних умов. Тобто, йому характерна підвищена ризиковість, яка має компенсуватися вищою ставкою прибутковості порівняно з іншими галузями.

В 2017 році в Україні діяли 44998 одиниць підприємств даної галузі, з яких 5,7 % належать великим та середнім, 94,4 % – малим. За результатами господарської діяльності 86,2 % підприємств отримали прибуток і лише 13,8 % – збиток. В промислової галузі прибутковими були 71,6 % підприємств, збитковими – 28,4 % [4].

Позитивні тенденції формування фінансових результатів підприємств супроводжуються певними змінами у структурі ресурсів та джерел їх формування.

За період 2012–2017 років активи сільськогосподарських підприємств в Україні зросли більше ніж у 3 рази. При цьому, темпи зростання оборотних активів перевищували темпи росту необоротних активів (табл. 1).

Таблиця 1

Динаміка складу та структури активів підприємств сільського господарства*

Показники	Роки					
	2012	2013	2014	2015	2016	2017
01	02	03	04	05	06	07
Усього активів, тис. грн.	276651,8	313096,8	390607,0	685844,9	766906,7	911614,1
У % до 2012 р.	100	113,17	141,2	247,9	277,2	329,5
У тому числі необоротних активів, тис. грн.	101829,6	117942,3	123008,8	171147,0	213401,3	272513,7
У % до 2012 р.	100	115,8	120,8	168,1	209,6	267,6
Частка в структурі активів	0,37	0,38	0,31	0,25	0,28	0,30
Оборотних активів, тис. грн.	173085,0	195021,3	267541,1	514624,6	553429,0	639025,2
У % до 2012 р.	100	112,7	154,6	297,3	319,7	369,2
Частка в структурі активів	0,63	0,62	0,68	0,75	0,72	0,70

Довідка: *Розраховано автором за джерелами [4]

Так, приріст необоротних активів з 2012 року по 2017 року склав 167,6 %, оборотні активи збільшилися на 269,92 %. Такі темпи росту позначилися і на структурі активів. Якщо в 2012 році оборотні активи склали в структурі 63 %, то у 2017 вже 70 %. Доля необоротних активів знизилася з 37 % до 30 %. Така тенденція пояснюється багато в чому тим, що знижується питома вага вартості основних засобів в необоротних активах с 80,6 % в 2012 році до 66,9 % в 2017 році. В структурі оборотних активів також відбувались зміни, які наведені у таблиці 2.

Таблиця 2

Динаміка складу та структури оборотних активів підприємств сільського господарства*

Показники	Роки					
	2012	2013	2014	2015	2016	2017
01	02	03	04	05	06	07
Усього активів, тис. грн.	276651,8	313096,8	390607,0	685844,9	766906,7	911614,1
У % до 2012 р.	100	113,17	141,2	247,9	277,2	329,5
У тому числі необоротних активів, тис. грн.	101829,6	117942,3	123008,8	171147,0	213401,3	272513,7
У % до 2012 р.	100	115,8	120,8	168,1	209,6	267,6
Частка в структурі активів	0,37	0,38	0,31	0,25	0,28	0,30
Оборотних активів, тис. грн.	173085,0	195021,3	267541,1	514624,6	553429,0	639025,2
У % до 2012 р.	100	112,7	154,6	297,3	319,7	369,2
Частка в структурі активів	0,63	0,62	0,68	0,75	0,72	0,70

Довідка: *Розраховано автором за джерелами [4]

Дані таблиці 2 свідчать про значні зміни в структурі оборотних активів підприємств сільського господарства. Незважаючи на зростання величини запасів і грошових коштів за вартістю, їх структура в динаміці оборотних активів в значній мірі знижується. Так, у 2012 році вартість запасів в оборотних активах складала 42 %, а у 2017 році доля їх складала 31,8 %. Причому зниження величини запасів здійснювалась поступово і супроводжувалась зростанням вартості дебіторської заборгованості с 49,3 % в 2012 році до 57,2 % у 2017 році. Великий рівень дебіторської заборгованості багато в чому пояснюється сезонністю виробництва, але такої рівень свідчить о зростанні ризиків несвоєчасного повернення боргів

підприємствам. Низька частка грошових коштів в оборотних активах, яка склала в 2012 році 5,2 %, а в 2017–3,1 %, свідчить про зниження ступеня абсолютної ліквідності підприємств.

Управління капіталом – це управління структурою і вартістю джерел фінансування (пасивів) з метою підвищення рентабельності власного капіталу і спроможності підприємства платити дохід кредиторам і співвласникам підприємства. Мета управління власним капіталом – забезпечення сталого та ефективного розвитку бізнесу. Управління власним капіталом пов'язане не лише з забезпеченням ефективного використання вже накопиченої його частини, але і з формуванням власних фінансових ресурсів, що забезпечують майбутній розвиток підприємства. Підприємства в процесі управління капіталом для прийняття ефективних та виважених рішень повинні володіти інформацією про те, яким капіталом володіє підприємство, в які сфери діяльності вкладений капітал, яка його структура.

Специфічні особливості сільськогосподарського виробництва накладають свій відбиток на формування фінансового стану підприємства. У зв'язку з сезонним розривом між надходженням коштів і їх витратами, виникає потреба залучення позикового капіталу для безперебійного здійснення процесу виробництва. Складнощі виникають в зв'язку з тим, що кошти за реалізовану продукцію надходять до сільськогосподарських підприємств не відразу, а через певний відрізок часу.

Формування джерел фінансування активів підприємств сільського господарства України за період 2012–2017 років зазнали значних змін. В таблиці 3 наведені дані структури пасивів, які відображають динаміку зміни величини власного та залученого капіталу.

Розглядаючи динаміку зміни величини власного капіталу сільськогосподарських підприємств України за період 2012–2017 років в таблиці 3 бачимо, що збільшення його вартості позитивно не позначається на його структурі в загальній вартості пасивів.

Таблиця 3

*Динаміка складу та структури пасивів підприємств сільського господарства**

Показники	Роки					
	2012	2013	2014	2015	2016	2017
01	02	03	04	05	06	07
Усього пасивів, тис. грн.	276651,8	313096,8	390607,0	685844,9	766906,7	911614,1
У % до 2012 р.	100	113,2	141,2	247,9	277,2	329,5
У тому числі власний капітал, тис. грн.	148147,8	156820,0	163931,7	275303,8	370158,0	436337,7
У % до 2012 р.	100	105,8	110,6	185,8	249,8	294,5
Частка в структурі пасивів	0,53	0,50	0,42	0,40	0,48	0,48
Залучений капітал, тис. грн.	124854,2	156212,6	226592,0	410486,2	396694,3	475226,7
У % до 2012 р.	100	125,1	181,5	328,8	317,7	380,6
Частка в структурі пасивів	0,45	0,50	0,58	0,60	0,52	0,52

Довідка: *Розраховано автором за джерелами [4]

Так, вартість власного капіталу підприємств збільшилась за період 2012–2017 років на 288,2 млн.грн., або на 194,5 %. Але в структурі пасивів доля його знизилась с 0,53 в 2012 році до 0,48 в 2017 році. Це свідчить о зниженні ступеню автономії підприємств и їх залежності від залученого капіталу. Якщо в 2012 році підприємства вважалися незалежними від величини залученого капіталу, який в структурі пасивів займав 45 %, то у 2017 році співвідношення залученого капіталу до пасивів підприємств склало 52 %.

Залучений капітал зріс за період дослідження на 280,6 %, що значною мірою перевищує вартістни зростання власного капіталу.

Аналіз свідчить про те, що в 2017 році основним джерелом формування пасивів підприємств сільськогосподарської галузі були позикові кошти. Низький рівень коштів, забезпечених власними джерелами, свідчить про нестабільну фінансову структуру капіталу, низькою кредитоспроможності і залежності від зовнішніх ресурсів. Виникають проблеми з формуванням запасів за рахунок власних оборотних коштів, що в свою чергу призводить до виникнення кризових ситуацій у фінансовій стійкості.

В таблиці 4 розраховані коефіцієнти фінансової стійкості та платоспроможності підприємств сільського господарства за 2012–2017 роки.

Аналіз даних таблиці 4 показав, що ступінь залежності підприємства від позикового капіталу збільшується. Якщо в 2012 році власний капітал займав 53 % у структурі пасивів, то в 2017 році – 47 %.

Це відбилося на ступеню зростання фінансового ризику підприємств. Коефіцієнт фінансового ризику підприємств сільського господарства зріс с 0,84 в 2012 році до 1,09 в 2017 році.

Таблиця 4

*Аналіз фінансової стійкості та платоспроможності підприємств сільського господарства**

Роки	Коефіцієнт автономії	Коефіцієнт фінансового ризику	Коефіцієнт маневреності власного капіталу	Коефіцієнт загальної ліквідності
2012	0,53	0,84	0,31	1,90
2013	0,50	0,99	0,25	1,72
2014	0,42	1,38	0,25	1,63
2015	0,40	1,49	0,38	1,50
2106	0,48	1,07	0,42	1,63
2017	0,47	1,09	0,37	1,53

Довідка: *Розраховано автором

Негативні тенденції зростання фінансових ризиків вплинули на зниження ступеню платоспроможності підприємств. Так, за аналізований період рівень загальної ліквідності підприємств сільського господарства знизився с 1,9 в 2012 році, до 1,53 в 2017 році. Причому, якщо в 2012 році рівень платоспроможності і фінансової незалежності підприємств відповідав рекомендованим значенням, то у 2017 році це показники характеризують втрату автономії, підвищення ризику неплатоспроможності.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Своєчасно проведений аналіз фінансового стану дозволяє на ранній стадії виявити сигнали негативного впливу його структури на результати функціонування підприємства і розробити пріоритетні шляхи подальшого розвитку в напрямку підвищення рівня прибутковості.

За період 2012–2017 років підприємства сільського господарства значно знизили вартість основних засобів, зросла доля їх зношеності. Так, в середнім ступень зношеності досягає 65–70 %, темпи старіння перевищують темпи оновлення, що негативно позначається на якості вітчизняної аграрної продукції. Деградація основних засобів відбувається при дуже низькій частці власних коштів, які направляються на їх відтворення. Це все стримує процеси інновації в галузях сільського господарства, що в свою чергу позначається на рівні конкурентоспроможності.

Зростання величини дебіторської заборгованості, збільшення термінів її погашення, залежність підприємств від зовнішніх позик, ризик втрати платоспроможності, вказує на те, що необхідно ефективно управляти фінансовими ресурсами за допомогою оперативного і комплексного аналізу всіх сторін виробничо-фінансової діяльності підприємств. Враховуючи рівень прибутковості агропромислового виробництва, сільгоспвиробникам потрібна державна підтримка у вирішенні техніко-технологічного оновлення, що, в свою чергу, сприятиме підвищенню якості виробничого потенціалу, формування захищеного від фінансових ризиків величини власного капіталу.

Список використаної літератури:

1. Бланк І.А. Управление финансовыми ресурсами / И.А. Бланк. – М. : Омега-Л ; Эльга, 2011. – 768 с.
2. Ковальчук М.І. Економічний аналіз діяльності підприємств АПК / М.І. Ковальчук. – К. : КНЕУ, 2005. – 278 с.
3. Лахтіонова Л.А. Фінансовий аналіз сільськогосподарських підприємств / Л.А. Лахтіонова. – К. : КНЕУ, 2005. – 394 с.
4. Статистический сборник Украины (2017) / Государственная служба статистики Украины [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.ukrstat.gov.ua>.
5. Финансов-экономическая безопасность предприятий Украины: стратегия и механизмы обеспечения: монографія / Т.Г. Валльцев, И.Волошин, А.Г. Бойкевич, В.В. Каркавчук ; под ред. Т.Г. Васильцева. – Львов : ИЗДАТЕЛЬСТВО, 2012. – 385 с.
6. Стратегічні напрями розвитку сільського господарства України на період до 2020 року / Ю.О. Лупенко, В.Я. Месель-Веселяк, М.І. Малік та інші ; НААН, ННЦ «Ін-т аграр. Економіки»; за ред. Ю.О. Лупенко, В.Я. Месель-Веселяка. – 2-ге вид, перероб. і доп. – К. : ННЦ «ІАЕ», 2012. – 218 с.
7. Офіційний сайт Міністерства аграрної політики та продовольства України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.minagro.kiev.ua>.
8. Регулювання аграрного сектору економіки України в умовах євроінтеграції : монографія / А.Д. Діброва та інші ; за ред. А.Д. Діброви, В.Є. Андрієвського. – Нац. ун-т біоресурсів і природокористування України ; Ін-т розвитку аграр. ринків. – Київ : Інтердрук, 2014. – 572 с.
9. Розвиток аграрного виробництва як передумова забезпечення продовольчої безпеки України: аналіт. доп. / за заг. ред. Я.А. Жаліла. – Київ : НІСД, 2011. – 104 с.
10. Гнатєва Т.М. Аналіз рівня захищеності економічних інтересів аграрного виробництва в умовах інтеграції України до світового економічного простору / Т.М. Гнатєва, О.О. Давидюк // Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України. – 2017. – № 6. – С. 110–123.

References:

1. Blank, Y.A. (2011), *Upravlenye fyfinansovыты resursamy*, Omega-L, Э'l'ga, M., 768 p.
2. Koval'chuk, M.I. (2005), *Ekonomichnyj analiz dij'al'nosti pidpryjemstv APK*, KNEU, K., 278 p.
3. Lahtionova, L.A. (2005), *Finansovyj analiz sil's'kogospodars'kyh pidpryjemstv*, KNEU, K., 394 p.
4. Statystycheskyj sbornyk Ukra'i'ny (2017), *Gosudarstvennaja sluzhba statystyky Ukra'i'ny*, available at: <http://www.ukrstat.gov.ua>
5. Valyl'cev, T.G., Voloshyn, Y., Bojkevych, A.G. and Karkavchuk, V.V. (2012), *Fynansov-ekonomycheskaja bezopasnost' predpryjatyj Ukra'i'ny: strategyja y mehanyzmy obespechenyja*, monografija, in Vasy'l'ceva, T.G. (ed.), YZDATEL STVO, L'vov, 385 p.
6. Lupenko, Ju.O., Mesel'-Veseljak, V.Ja., Malik, M.J. and others (2012), *Strategichni naprjamy rozvytku sil's'kogo gospodarstva Ukra'i'ny na period do 2020 roku*, in Lupenko, Ju.O., Mesel'-Veseljaka, V.Ja. (ed.), NAAN, NNC «In-t agrar. Ekonomiky, 2nd, NNC «IAE», K., 218 p.
7. Oficijnyj sajt Ministerstva agrarnoi' polityky ta prodovol'stva Ukra'i'ny, available at: <http://www.minagro.kiev.ua>
8. Dibrova, A.D. and others (2014), *Reguljuvannja agrarnogo sektoru ekonomiky Ukra'i'ny v umovah jevrointegracii'*, monografija, in Dibrovy, A.D., Andrijevs'kogo, V.Je. (ed.), Nac. un-t bioresursiv i pryrodokorystuvannja Ukra'i'ny, In-t rozvytku agrar. Rynkiv, Interdruk, Kyi'v, 572 p.
9. Zhalila, Ja.A. (ed.) (2011), *Rozvytok agrarnogo vyrobnyctva jak peredumova zabezpechennja prodovol'choi' bezpeky Ukra'i'ny: analit. dop.*, NISD, Kyi'v, 104 p.
10. Gnat'jeva, T.M. and Davydjuk, O.O. (2017), «Analiz rivnja zahyshhenosti ekonomichnyh interesiv agrarnogo vyrobnyctva v umovah integracii' Ukra'i'ny do svitovogo ekonomichnogo prostoru», *Naukovi zapysky Instytutu zakonodavstva Verhovnoi' Rady Ukra'i'ny*, No. 6, Pp. 110–123.

Волкова Ніна Анатоліївна – кандидат економічних наук, доцент Одеського національного економічного університету.

Наукові інтереси:

- аналітичне забезпечення управління бізнес – процесами підприємств АПК;
- аналітичне обґрунтування ефективності використання фінансових ресурсів підприємств.

Тел.: +38 (067) 483–06–97.

E-mail: Plysc414@gmail.com.

Стаття надійшла до редакції 08.11.2018.